

Отмечается, что состояние соблюдения прав человека в местах лишения свободы является одним из критериев, по которым мировое сообщество оценивает уровень развития демократии в государстве.

В результате международного сотрудничества в сфере обеспечения прав человека в системе исполнения наказаний разрабатываются и принимаются положения, которые в современной пенитенциарной теории именуется международными стандартами обращения с осужденными. Международные нормы много внимания уделяют организации быта осужденных, определяя те минимальные потребности, которые должно обеспечивать государство при содержании осужденных в условиях изоляции. Анализируя международно-правовые нормы, можно сделать вывод, что процесс обеспечения физической изоляции должен основываться на следующих принципах: нежелательности одиночного содержания осужденного, а также обеспечения раздельного содержания различных категорий осужденных.

Ключевые слова: права человека, места несвободы, обеспечения прав и свобод, органы и учреждения исполнения наказаний.

Kyryliuk V., Steblynska O. Implementation of international standards for ensuring the rights of convicts in the activities of organs of the institutions of execution of sentences

The article deals with the international standards of the rights of convicted as part of the activities and penal institutions, and improving some aspects of such activities. It is noted that the human rights situation in prisons is one of the criteria by which the international community assesses the level of democracy in the country.

As a result of international cooperation in the field of human rights in the penal system developed and adopted provisions in modern penal theory called international standards of treatment of prisoners. International standards organization much attention to welfare of prisoners, determining those minimum requirements, which must provide the state with prisoners in isolation. Analyzing international law, we can conclude that the process of providing physical isolation is based on the following principles: a single undesirability of prisoners and providing separate detention of various categories of prisoners.

Key words: human rights, the place of detention, rights and freedoms, enforcement and penal institutions.

УДК 347.77

*Олена Олександрівна Костенко,
викладач кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

**РОЛЬ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ
У ФУНКЦІОНУВАННІ ТА РОЗВИТКУ
ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

«Демократія – це не глядацький спорт!» – нині важко не погодитися із цією тезою [1]. Однак, незважаючи на очевидну істинність цієї фрази, все ж таки іноді суспільство опиняється у ролі спостерігача, який дивиться на драматичні перипетії демократії і не може нічого змінити. У чому саме полягає цей драматизм? Тут ідеться про сукупність прийнятих (або ж, навпаки, не прийнятих) рішень державних органів та посадових осіб, з доцільністю яких не погоджується більшість людей, і які, відповідно, не призводять до соціального прогресу (або ж навіть завдають шкоди). Таку ситуацію можна помітити в різних країнах світу, але Україна у цьому яскравий приклад – за ігнорування громадської думки та небажання посадовців досягти консенсусу було заплачено велику ціну – людськими життями під час Революції Гідності.

Внаслідок еволюції сучасного суспільства та певних історичних подій одними з найбільш трендових тем у політичній філософії та конституційному праві на сьогодні є проблеми громадянського суспільства та good governance (наразі точного еквіваленту в українській мові немає, але це словосполучення можна перекласти як «ефективне управління» чи «хороше урядування» [2; 3]). І причини цього зрозумілі – належне функціонування всіх інститутів громадянського суспільства є однією з найважливіших гарантій верховенства права, прав і свобод людини, оскільки емпіричним шляхом – внаслідок аналізу певних історичних подій (поява та розпад Радянського Союзу) було з'ясовано, що патерналізм та етатизм не виправдали себе як ті ідеології, на базі яких можна побудувати добробут у суспільстві. До того ж можна натрапити навіть на такі визначення громадянського суспільства, як «свого роду знак часу або концептуальний код епохи» [4]. Такий своєрідний пафос наголошує на соціальній надважливості цього інституту в сучасному суспільстві.

Зроблено багато спроб, як зарубіжними, так і вітчизняними вченими (філософами, політологами, юристами), дати дефініцію громадянському суспільству. Основні суперечки щодо визначення виникають через застосування концептуально різних підходів до розуміння сутності цього соціального інституту та виокремлення різних його ознак. Серед основних підходів можна назвати такі: громадянське суспільство є всього лише етапом у розвитку суспільства (К. Поппер); воно є особливим соціокультурним простором, де формується система недержавних відносин та підкреслюється відмінність його пріоритетів і пріоритетів держави [5]; основною його ознакою є функція контролю держави, стри-

мування «Левіафана» від можливого посягання на права і свободи людини (Ю. Габермас) [6] та ін. Хоча кожне з цих визначень відображає ті чи інші важливі ознаки інституту громадянського суспільства, жодне з них не дає нам можливості для всеохоплюючого розуміння цього явища внаслідок його складності. Однак, на нашу думку, підхід Ю. Габермаса заслуговує особливої уваги дослідників, оскільки в сучасному світі (особливо в Україні) за останні роки небезпідставно вважається, що є причини побоюватися реваншу узурпації державної влади.

У зв'язку з проблемою соціальної ролі громадянського суспільства та його взаємодії з державою науковий і практичний інтерес зараз викликає концепція «good governance» («ефективне управління» або ж «хороше урядування»). Вперше вона була запропонована в 1997 р. у документах Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) для країн Азії та Африки, що розвиваються. На нашу думку, важливою для осмислення та корисною для практичного застосування в Україні є методика ООН з оцінки якості управління (процесу прийняття та імплементації владних рішень). Існує вісім основних характеристик good governance: учасницьке, орієнтоване на консенсус, підзвітне, прозоре, чуйне, результативне та ефективне, рівноправне та інклюзивне, а також таке, що дотримується верховенства права [3].

Проаналізувавши необхідні умови до існування найбільш значущого на сьогодні елементу відносин «людина – держава» – розвиненого громадянського суспільства та good governance, можемо зробити висновок, що ними є транспарентність (прозорість, достатність і доступність інформації), свобода слова, свобода думки та інші права і свободи, які можна умовно об'єднати в загальну групу під назвою «права людини в сфері обігу інформації». Права людини в сфері обігу інформації – це заснована на природних правах, закріплених у чинному законодавстві, свобода вчиняти певні дії з інформацією, а саме: одержувати, створювати, зберігати, поширювати, використовувати, розповсюджувати інформацію, крім тих дій, які особа зобов'язана не вчиняти [7].

На нашу думку, для аргументування тези про те, що права людини в сфері обігу інформації є вітальними елементами існування громадянського суспільства та good governance, варто відійти від позитивістського підходу та звернутися до «метафізичного» осмислення встановлення меж свободи людини правом. На особливу увагу заслуговує концепція «етики ірраціонального начала» Ф. Фукуями, яку підтримує та розвиває український учений-конституціоналіст В. Речицький. У «Кінці історії» Ф. Фукуяма [8] писав про те, що держава має ставити собі за пріоритет захист всього непередбачуваного та спонтанного в суспільстві (тут мається на увазі захист свободи творчості, плюралізму ідей, свободи думки, вільного доступу до будь-якої інформації як запоруки появи і розвитку вільного «ринку ідей»), який, зі свого боку, призведе до процвітання держави (США пішли саме таким шляхом і на сьогодні у громадян цієї держави один із найвищих рівнів життя) [9]. Цю думку також підтримує філософ М. Волцер, який стверджує, що прогрес – це не те, що вирішується і формується у парламентських стінах, а те, що може бути здійснено на основі максимально розкутої, спонтанної творчої поведінки людей [10]. Очевидно, що найважливішою передумовою існування вільного ринку ідей є такий стан у державі, коли саме свобода людини є культом та панівною ідеологією, а не демократія, яка лише є політичним сегментом на ринку, який створює свобода [9]. Однак необхідно констатувати, що на сьогодні правова дійсність в Україні не узгоджується із зазначеною вище ідеологією. В. Речицький зазначає, що «дизайн Конституції України розрахований не на соціальну пасіонарність, а на “турботливий, неначе бабуся, уряд”» [11]. Так, Указ Президента України від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [12], яким був заблокований доступ до таких сайтів як «ВКонтакте», «Mail.ru», «Кинопоиск» та інші, своїм існуванням підтверджує таку позицію українських можновладців. Навряд чи такі обмеження доступу до інформації можуть сприяти досягненню поставленої перед ними мети. Більш ефективним, очевидно, було б сприяння держави розвитку інформаційної активності у протидії антиукраїнській інформаційній агресії в мережі Інтернет.

Акцентується особлива увага на важливості ефективної реалізації прав людини в сфері обігу інформації також і в Декларації громадянського суспільства (Світовий саміт щодо інформаційного суспільства, Женева, 2003 р.), де зазначається, що мета держав – побудувати таке інформаційне та комунікативне суспільство, яке було б людиноцентрованим, інклюзивним і справедливим, суспільство, де всі могли б вільно обмінюватися знаннями та інформацією [13].

Вартим уваги в цій проблематиці є досвід зарубіжних країн, який наочно демонструє нам важливість ролі забезпечення прав людини в сфері обігу інформації у розвитку і функціонуванні громадянського суспільства. Необхідно також зазначити, що тут прослідковується взаємовплив і взаємозалежність обох цих явищ (громадянське суспільство впливає на розвиток прав людини в сфері обігу інформації, а останні стимулюють поступ громадянського суспільства). Наприклад, після прийняття в Японії Акта про доступ до інформації 2001 р., один із інститутів громадянського суспільства направив запит до уряду, внаслідок якого з'ясувалося, що держава намагалася приховати факт розповсюдження забруд-

нення ртуттю частини території, внаслідок чого отруїлися люди. А після прийняття у Мексиці Акта про доступ до інформації 2002 р. громадськості стало відомо, що серед 3 400 скарг, які направлялися до Комісії з прав людини, оброблені були лише декілька сотень, що довго трималося у таємниці.

Показовим є також приклад Південно-Африканської Республіки (далі – ПАР), де опозиційні партії, після прийняття нормативного акта про доступ до інформації, дізналися і довели до відома громадян інформацію про суперечливі контракти ПАР з Нігерією щодо купівлі-продажу нафти, вигоди від яких отримували офшорні компанії, а не народ ПАР [13]. Очевидно, що простір такої інформаційної відкритості є дуже сприятливим для активності інститутів громадянського суспільства.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що в умовах сучасного світу важко переоцінити значення прав людини в сфері обігу інформації для підвищення соціальної ролі громадянського суспільства в становленні good governance. Забезпечення соціального прогресу в Україні, заснованого на реалізації людиноцентризму і становленні good governance, неможливі без глибокого розуміння тієї ролі, яку відіграє реалізація прав людини у сфері обігу інформації для розвитку і функціонування громадянського суспільства.

На основі цього сьогодні актуалізується, зокрема, проблема вдосконалення законодавства, яке передбачає відповідальність за перешкодження реалізації прав людини у сфері обігу інформації.

Використані джерела

1. Doraiswamy P. K. The role of civil society in good governance / P. K. Doraiswamy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-features/tp-openpage/the-role-of-civil-society-in-good-governance/article2276002.ece>
2. Good Governance. Що таке хороше урядування? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mistosite.org.ua/uk/articles/good-governance-shho-take-horoshe-uryaduvannya>.
3. What is good governance? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>
4. Голенкова З. Т. Гражданское общество в России / З. Т. Голенкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec-socman.hse.ru/data/906/870/1231/003.GOLENKOVA.pdf>
5. Речицкий В. В. Политическая активность. Конституционные аспекты / В. В. Речицкий. – Киев : Сфера, 1999. – 496 с.
6. Habermas J. Between Facts and Norms / J. Habermas. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1998. – 631 p.
7. Костенко О. М. Концепція прав людини як об'єкту кримінально-правової охорони (у контексті «натуралістичної» юриспруденції) / О. М. Костенко, О. О. Костенко // Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції : монографія. – Київ, 2008. – С. 4–20.
8. Fukuyama F. The End of History and the Last Man / F. Fukuyama. – N.Y. : Free Press, 1992.
9. Речицкий В. В. Конституційне АБВ / В. В. Речицкий. – Харків : Права людини, 2016. – 408 с.
10. Речицкий В. Українцям необхідно навчитися жити в умовах власної свободи / В. Речицкий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gurt.org.ua/interviews/18559/>
11. Речицкий В. Українська Конституція в контексті сучасності. Доповідь на міжнародному форумі «Конституційне правосуддя в посткомуністичних країнах», 1999 р. / В. Речицкий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/rechuckyj.htm>
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року “Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)” : Указ Президента України № 133/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
13. The Right to Information Act 2005: A guide for civil society organizations, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://foip.saha.org.za/uploads/images/a%20guide%20to%20civil%20society.pdf>

Костенко О. О. Роль прав людини на інформацію у функціонуванні та розвитку інститутів громадянського суспільства

У статті розкриваються проблеми взаємозалежності ефективної реалізації прав людини у сфері обігу інформації (свобода слова, доступ до інформації, свобода думки тощо) та прогресивного розвитку громадянського суспільства як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Коротко висвітлено основні парадигми розуміння феномена «громадянське суспільство» та відмінність підходів різних держав до регулювання зазначених вище видів прав людини. Як підтвердження теоретичних припущень, на прикладі практичного досвіду таких держав, як Японія, Мексика, Південно-Африканська Республіка, США, Україна, демонструється взаємозв'язок стану доступу до інформації та розвиненості громадянського суспільства. Також у статті було приділено увагу сучасній концепції Організації Об'єднаних Націй good governance (ефективного управління) та методикам його оцінки, що може мати практичну цінність для України.

Ключові слова: права людини, інформація, свобода слова, громадянське суспільство, ефективне управління, прогрес.

Костенко Е. А. Роль прав человека на иформацию в функционировании и развитии институтов гражданского общества

В статье раскрываются проблемы взаимозависимости эффективной реализации прав человека в сфере оборота информации (свобода слова, доступ к информации, свобода мысли и другие) и прогрессивного развития гражданского общества как в Украине, так и в зарубежных странах. Кратко освещены основные парадигмы понимания феномена «гражданского общества» и отличие подходов разных государств к регулированию вышеупомянутых видов прав человека. Как подтверждение теоретических предположений, на примере практического опыта таких государств, как Япония, Мексика, Южно-Африканская Республика, США, Украина, демонстрируется взаимосвязь состояния доступа к информации и уровня развитости гражданского общества. Также в статье было уделено внимание современной концепции

Организации Объединенных Наций good governance (эффективное управление) и методикам его оценивания, что может иметь практическую ценность для Украины.

Ключевые слова: права человека, информация, доступ к информации, свобода слова, гражданское общество, эффективное управление, прогресс.

Kostenko O. Role of human rights in the field of circulation of information in functioning and development of civil society

In this article are shown the problems of interdependence of effective realization of human rights in the field of circulation of information (freedom of speech, access to information, freedom of idea etc) and progressive development of civil society - both in Ukraine and in foreign countries. An author is briefly clarifies the basic paradigms of understanding of the phenomenon of «civil society» and difference of approaches of the different states to adjusting of the above-mentioned types of human rights. As confirmation of theoretical hypothesis, on the example of practical experience of such states as Japan, Mexico, South-African republic, USA, Ukraine, clear correlation of the state of access to information and level of development of civil society is demonstrated. Also in the article it was paid attention to UN's modern conception «good governance» and methodologies of its evaluation what can has a practical value for Ukraine

Key words: human rights, information, access to information, freedom of speech, civil society, good governance, progress.

УДК 340

*Сергій Петрович Коталейчук,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УКРАЇНІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

В умовах глибокої соціально-економічної та політичної кризи, яка сьогодні впливає на всі сфери суспільного життя в Україні, існує величезний розрив між декларативно закріпленими в законодавстві України правами людини і громадянина та реальною й ефективною можливістю їхнього захисту в судовому порядку.

Метою статті не є аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як останньої інстанції, оскільки різні аспекти діяльності цього суду досліджували такі науковці, як, зокрема: М. Буромєнський, В. Буткевич, В. Денисов, В. Забігайло, В. Мармазов, В. Муравйов, Л. Заблоцька, П. Рабінювич, С. Шевчук та інші, а спроба дати відповідь на запитання в аспекті дотримання базового принципу права на справедливий і неупереджений суд: що змінить прийнятий Верховною Радою України Закон № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд»?

Ключовим питанням для більшості суб'єктів права, які звертаються до суду, є не просто процесуальна можливість подачі, наприклад, у порядку позовного провадження, цивільного позову відповідно до ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1, с. 4], а більш значуща можливість реально захистити своє порушене право в судах, будучи впевненим у справедливому, неупередженому розгляді та ухваленіму рішенні.

Право на справедливий суд і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі – це право особи, яке закріплене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [2].

Реалії сьогодення змушують шукати відповідь на запитання: наскільки ж дієвим із точки зору українських реалій є механізм захисту порушеного права та можливість його відновлення, якщо це можливо, в сучасній Україні?

Даючи відповідь на поставлене запитання, спробуємо здійснити правовий аналіз змісту прийнятого Верховною Радою України Закону України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» (далі – Закон) [3], шляхом відповіді на основні питання: чи здатен він підвищити національні стандарти судоустрою і судочинства та забезпечити право людини і громадянина на справедливий суд?

Закон закладає правові основи для проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд.

Мета прийняття такого нормативно-правового акта цілком очевидна – чесний і неупереджений суд, спрощення доступу громадян до правосуддя, удосконалення роботи судової системи загалом та забез-